КЛОПОТИ З РЕДАГУВАННЯМ

Влаштовуючись до "Літературної України", я перебував у полоні тих самих ілюзій щодо можливости підвищення естетичних вимог, урізноманітнення тематики, повернення від провінційности до загально-важливих проблем. У відділі інформації, де працював перший час, я познайомився з тим, що можна писати, і чого ні. Наприклад, моя фраза з замітки про літературний вечір, що "Микита Шумило говорив про необхідність захищати і розвивати рідну мову", після виправлень перетворилася на"говорив про необхідність плекати красу і милозвучність української мови". З інформації про зустріч СПУ з істориками АН УРСР зник перелік останніх археологічних знахідок, які засвідчували ознаки міста та його український характер на території Києва в У ст.н.е. Тодішній заступник головного редактора Воложенінов мотивував викреслення гіпотетичністю згаданих тверджень. У повідомленнях із засідань правління СПУ не практикувалось конкретизувати. Їхній зміст належало висвітлювати в якнайбільш розпливчастих висловах.

Причому, ніхто мені так прямо не наказував. Але після начорно покресленого матеріалу й зауважень щодо неправильности написаного треба було бути дурнем, щоб не розуміти, чого вимагає начальство.

Цифри майже повсюди залишалися такі, як "у 5 разів більше", або "мільйони примірників у наступній п'ятирічці". Навіть називана директором "Радянського письменника" загальна кількість назв видрукованих за рік книжок зникла в остаточній редакції. А коли йшлося про видавничі плани, то тут вимагалося справжньої віртуозносте письма. Зрештою, сумнівне своєю конкретністю місце інформації просто скорочували. Пам'ятаю, як на обговоренні планів "Рад.письменника" у 1971 і 1972 рр. згадували поетичну збірку Ліни Костенко, і як вона щоразу так і не виходила друком. Наскільки мені відомо, та книжка не побачила світу аж до 1978 року.

В редакції загальна присутність на партійних зборах була бажана. А от відвідини щотижневої політінформації, яку проводив О.Носенко, належали до загальнообов'язкових. Так само обов'язково було сидіти на урочистих зборах, присвячених річниці Жовтневої революції, 1 Травня і т.ін. Примусово-добровільною, як участь у суботниках, була присутність на частих зборах партактиву письменників, митців і т.п. Таким чином забезпечувався належний ідейно-політичний рівень працівників редакції (тут я подав далеко не повний перелік форм охоплення).

Більшість моїх колег були членами СПУ і через непростежувані капіляри взаємин чергова ідеологічна кампанія ставала відомою нам заздалегідь. Подібна обізнаність, тим не менше, не рятувала від помилок. Я настільки захопився зображенням газетярського конформізму, що й

термінологію вживаю тогочасну редакційну. Отже, про "помилки". Співробітники "Літературної України", люди творчі і часто обдаровані, мали глибокий пієтет до української культури. І той внутрішній потяг часто не годні були заглушити ні висиджування на кондових партзборах, ні ідіотичні заклинання ідеологів про красу праці, велич робітничого класу, ані власне борзописання про щасливу дійсність. Від Миколи Петренка надійшла інформація, що в селі на Львівщині, батьківщині Петра Конашевича Сагайдачного, за підтримки та згоди обласного товариства охорони історичних та культурних пам'яток вирішено встановити монумент славному Гетьманові. Тут-таки подано короткий опис майбутнього пам'ятника, прізвища авторів, митців зі Львова, і кількома словами — про схвалення земляків-селян. У відділі це повідомлення заперечень не викликало. Сагайдачний був визначною історичною особою, якій, ми знали напевне, останнім часом закидів у націоналізмі не робили. Отож, небезпека ніби не загрожувала нізвідки.

Тим не менше грім ударив. Як завжди, після виходу газети головний редактор пішов "на килим" до ЦК. Звідти Іван Зуб повернувся чорніший чорної землі. За якийсь час друкарка вивісила наказ про догану львівському кореспондентові М.Петренкові за подання неперевіреної

інформації. Виявляється, пам'ятник мали споруджувати заввишки 12 м, а на все, вище 5 м, потрібен спеціальний дозвіл Москви. У Метрополії ж на Сагайдачного наклали вето зі словами:

— Це той самий, котрий на нас разом із поляками ходив?

Не щастило із знанням ідеологічних вимог і завідуючій відділом мистецтва Раїсі Скалій, у минулому комсомольській працівниці. За публікацію невеличкої рецензійки Романа Корогодського їй влетіла догана—"за ідейно хибний матеріял".Ми губилися в здогадах. Вичитували його і з О.Дмитренком, і з А.Боженком. Намарне. Рецензія не містила жодних проти, лише хвалила монографію правовірного академіка Рибакова. Скринька відчинялася просто. Корогодський був підписант, тобто підписував усілякі небажані звернення до партії й уряду. Про це знали в ЦК та КГБ, але ж у газеті не відали ні сном, ні духом.

—Здуріти можна, — висловила своє враження заввідділом зарубіжної літератури Ганна Заєц.

Згодом Рая пішла на виставку малярства, присвячену славетному ювілеєві створення СРСР, і з-поміж численних учасників її вгараздило записати ім'я того, хто щойно став "неповерненцем" до СРСР. Наступна догана віщувала позбавлення преміальних.

— Газета — як "порохова бочка", — безрадісно констатувала цього разу Ганна Заєць.

На партзборах колективу мовилося про втрату партійної пильності у зв'язку з прикрим недоглядом. На летючці ж голред подібних політичних ляпсусів не з'ясовував. Як правило, разом з мірою покарання називалося погрозливе своєю невиразністю формулювання наказу. Лише в особистій розмові із штрафником Зуб міг пояснити ширше.

Одного разу мені довелося бачити і нашого керівника у передінфарктному стані. В передсвятковому номері давали інформацію ТАРСу про Брежнєва, і верстальник наплутав кілька букв у титулі. Похибку проґавили коректор, черговий "свіжоголовий" редактор. Зуб виявив усе останньої миті, коли газету мали вже пускати до друку. Після відповідного розпорядження він сидів на стільці з виглядом врятованого від неминучої загибелі.

Праця у відділі зарубіжних та братніх літератур здавалася мені цікавішою. Тут я сподівався мати більше справи з власне літературою. Я охоче читав надіслані до редакції прозу і поезію, знайомився з рецензіями та критичними матеріялами. Мої приятелі-перекладачі, приваблені змогою протекції, завантажили мене своїми творами. З класикою я відмовляв одразу. Згідно з правилом, у газеті друкували лише короткі врізи часом разом із кількома віршами лише до сотрічних ювілеїв найвизначніших.

Мені почали нести переклади Іво Андрича, Генріха Беля,Жана Поль Сартра, Ганса Магнуса Ексценбергера — кращих із тих. кого в нас згадували як прогресивних. Про величезну більшість всесвітньознаної прози, поезії, драматургії перед начальством марно було згадувати, не те що — пропонувати. Я так і пояснював ситуацію друзям. Проте і з творів тих, здавалося б, хвалених та визнаних майстрів пера я нічого не годен був проштовхнути. Все апріорі відкидали або моя заввідділом, або, якщо вдавалося умовити її, — на спробу, Зуб чи його заступник.

Одного разу у відділ зателефонували з пропозицією написати ювілейну статтю до 200-річчя англійського романіста Семюеля Кольріджа. Довідавшися, що свої послуги пропонує доцент педінституту іноземних мов (це істотно зменшувало сумніви в компетентності), я замовив статтю. Шедевру від півтори сторінки машинопису російською мовою (я мусів перекладати) сподіватись було важко, проте свою інформативну ролю написане про Кольріджа здійснювало. Перевіривши дати і зміст на предмет ідейности, я здав готовий матеріал до секретаріату. В запланованому номері газети стаття не з'явилася. Я

зайшов до Зуба, бо відповідальним за матеріял був я. На моє запитання, чому не помістили ювілейного матеріялу, тим більше, —дату відзначало ЮНЕСКО, голред розважливо поцікавився: чи перед тим. як здавати статтю до набору, я заглядав до енциклопедії? Я відповів заперечно. — Тоді подивіться й прочитайте! Я знайшов потрібну сторінку і вичитав, що Кольрідж належав до представників течії реакційного романтизму. Коментарі були зайві.

На мої пропозиції надрукувати психологічне оповідання Соммерсета

Моема, чи добірку лірики італійця Сальваторе Квазімодо зазначалося — "у газети спрямування публіцистично-критичне". Це заввідділом переповідала мені керівну вказівку з останнього засідання.

Архиважливим моментом публікації, як виявилось, було прізвище перекладача. В газеті на дух не проходили Кочур, Лукаш, Світличний, Стус. За те, що, бажаючи матеріально підтримати свого однокашника, дав Михайлові Саченку для перекладу вірш сучасного азербайджанського поета, і в досить безбарвній з художнього погляду добірці з'явилося поруч із іншими перекладачами його прізвище. Зуб влаштував рознос мені та моїй начальниці. Як потім вона довідалася в партійно-письменницьких кулуарах, до Саченка мало претензії КҐБ у зв'язку з публікаціями його

на Заході.

Працівник інституту літератури АН УРСР Юрій Покальчук, кандидат наук без плям у біографії, приніс до редакції оповідання Френсіса С.Фітцджеральда. Я уважно перечитав його, передивився на абзацах на предмет акровірша і суворо запитав, чи бере автор перекладу на себе усю відповідальність за ідеологічну невиразність пропонованого твору. Ми пореготали, і я сказав, що з любові до Фітцджеральда й задля друга Покальчука буду пхати твір до того, коли — або зі щитом, або на щиті. Оповідання було суто ліричне і далеко не найкраще з доробку

американського прозаїка. Протея щиро виконував обіцянку, наполегливо проштовхуючи його до друку. Нарешті моя заввідділом не витримала і, скоротивши на третину, підключилась до моїх зусиль. Тепер вона почала вписувати оповідання до заявки на наступний номер. Зуб прочитав скорочений твір, але згоди на вихід у світ не дав. Відкинути в кошик у нього не було самовидних підстав, а на його німотну нехіть під'южувана мною начальниця (до речі, секретар партбюро газети) відповіла настирливо повторюваними заявками. Зрештою, оповідання набрали і відклали до запасу в друкарні. Я міг не змигнувши дивитися Покальчукові у вічі — перед ним і Фітцджеральдом совість моя була чиста.

Потім мене заарештували, слідство в КДБ тривало понад півроку. Потім відбувся суд, я приїхав до табору, де передплатив газети і журнали на наступний рік. Одного дня влітку на сторінці "ЛУ" я несподівано натрапив на знайоме оповідання, тільки скорочене приблизно втричі. Його надрукували більш ніж через два роки після того, як Покальчук приніс свій переклад до редакції.

Представників Головліту я бачив не так часто. Тобто вони сумлінно читали у своїй кімнатці в друкарні на вулиці Леніна кожну газету перед її появою в світ. Але всі зауваження, а такі, завдяки ідейному гартові співробітників, виникали вельми рідко, висловлювали безпосередньо Зубові або відповідальному секретареві Лупію.

Тим не менше, це німотне буття порушилось одного разу, коли до редакції завітав співробітник Головліту. Візит, як можна було здогадуватись, зумовлювався активізацією на ідеологічному фронті одразу після зняття Шелеста. На зборах речник усвідомленої необхідности висвітлив актуальні вимоги до працівників преси, зокрема, "Літературної України". Він назвав низку прізвищ письменників (репресованих, або які перебувають на еміграції — Чупринка, Мельничук тощо), яких не можна згадувати взагалі. Винниченка та ще значно меншу кількість дозволялося вживати лише в негативному контексті. Особливу увагу цензор вимагав звернути на тематику, присвячену

охороні природи. В газеті не повинно більше з'являтися нічого критичного щодо будівництва гребель та загнивання водосховищ на Дніпрі, знищення лісів у Карпатах.

На запитання когось із нас, чим викликана така нова лінія, він відповів відверто:

— Радянський Союз підписав міжнародні закони про охорону природи, і публікації критично-загостреного змісту завдадуть нашій країні шкоди.

Всі подібні матеріали він радив пересилати до ЦК партії. І за все це я одержував 100 карбованців на місяць.

1976р., Урал